

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2014 | ÅRGÅNG 18

Bokförlaget THALES

FILIP RADOVIC (RED.) *Livets Mening*, Lund: Studentlitteratur, 2012

BOKEN *Livets Mening* öppnar storslaget med att slå upp dörren till »livsmeningsfrågorna» i pluralis och ställer frågan om livets mening mot bakgrund av en större grupp närbesläktade frågor genom historien. Men ganska snart slås det fast att meningsfrågan, å ena sidan, bör skiljas från andra frågor som t.ex. frågan om det värdefulla livet, och, å andra sidan, måste preciseras.

Boken är ett ambitiöst samarbetsprojekt mellan Bengt Brülde, Filip Radovic och Frank Lortentzon och upplägget följer en ganska trevlig form: en introduktion som ger frågan om livets mening en historisk förankring och en precisering inför vad som komma skall, en grundlig genomgång av olika teorier kring hur frågan skall förstås, en genomgång av olika teorier om hur frågan kan besvaras, och ett avslutande försvar för frågans meningsfullhet. Det mest positivt oväntade kapitlet är kanske detta sista, författat av Radovic, som bidrar med ett ovanligt starkt försvar för frågan. Detta är inte trivialt i sammanhanget eftersom frågan om livets mening som en seriös filosofisk forskningsfråga stundtals har behandlats en smula styvmoderligt och ibland betraktats som just meningslös.

Boken ger också en mycket god grund att stå på för att leta sig vidare i olika meningsteorier, många gånger även i delproblem inom dessa, och är överlag en mycket trevlig läsning. Det är framförallt tre saker jag saknar i denna annars mycket läsvärda, uppslagsrika, genomarbetade bok som jag tänker ta upp i det som följer.

För det första saknar jag ett slags taxonomi eller någon form av mer systematisk teorikarta. De mest systematiska bidragen står Bengt Brülde för. Han går igenom fyra olika tolkningar av frågan om livets mening för att sedan, efter att ha argumenterat för dessa fyra tolkningars tillkortakommanden, formulera om frågan från en fråga om mening till en fråga om meningsfullhet. När frågan

så är fastställd, får vi ta del av fem nya teorier om hur livet kan bli meningsfullt. Problemet är att de fyra tolkningarna av hur frågan skall förstås hela tiden glider över i att även vara teorier om svaret på själva frågan: mening som att ha ett syfte med livet, mening som att ha en livsuppgift, mening som att leva ett värdefullt liv, och mening som att leva ett moraliskt riktigt liv.

Om vi då antar att frågan bör vara tillräckligt öppen för att inte utesluta något relevant svar på förhand så kommer var och en av dessa tolkningar kunna avfärdas för att vara för snäv, eftersom varje tolkning tycks förutsätta en viss typ av svar. Men om vi istället läser dessa förslag som förslag på frågans svar, så tycks samma tolkningar nu ge ganska goda vinkar om vilken typ av svar vi söker: livet kan ha ett syfte, vi kan ha en livsuppgift som ger livet mening, osv. Det finns en oundviklig överlappning här, som inte riktigt följs upp. Dessa implicita svar i tolkningarna av frågan överges när vi kommer till kapitlen om svaren på frågan om livets mening: här får vi istället fem nya teorier. »Syfte» är till exempel borta, men »ändamål» har tillkommit, med en vidare betydelse än det »syfte» som tidigare tolkats som liktydigt med ett högre tilldelat syfte. (»Syfte» återkommer i ett senare kapitel om syftet med mänskligt liv, då i en diskussion kring avsikter, funktioner, och tilldelade livsuppgifter.)

Vi får fem teorier presenterade om livets meningsfullhet: meningsfullhet i kraft av livets innehåll, meningsfullhet i kraft av livets inneboende struktur och narrativ, meningsfullhet i kraft av en central livsuppgift, meningsfullhet i kraft av att vara del av något större, samt meningsfullhet i kraft av rätt förhållningssätt. Framförallt meningsfullhet som innehåll får nästan ett helt kapitel och livsuppgifter, större sammanhang och förhållningssätt får alla gott om utrymme i det innehållsligt mycket rika påföljande kapitlet. Men det saknas återkoppling till de antydningar till svar som fanns i de första fyra tolkningarna om frågans innebörd och en förklaring till varför de bör vara olika.

Den bästa tolkningen av frågan om livets mening är således, enligt Brülde, en fråga om vad som gör livet meningsfullt. Brülde skriver: »... jag väljer därför att formulera livsmeningsfrågorna i termer av meningsfullhet. Den centrala livsmeningsfrågan är enligt

detta synsätt vad som gör ett liv meningsfullt, eventuellt med tillägget »för (men inte enligt) den som lever det» (s. 44).

Är det då ett klokt drag att ersätta frågan om livets mening med en fråga om livets meningsfullhet? Enligt Brülde är livsmeningsfrågorna två. Den första frågan handlar om huruvida livet har någon mening (alls) och den andra frågan om vilken denna (i så fall) är (s. 27). När det gäller livets meningsfullhet tycks dock bara den andra frågan ställas. Svaret på frågan »Kan livet vara meningsfullt (överhuvudtaget)?» tycks uppenbart på ett vis som frågan »Har livet en mening?» inte är. Fördelen med begreppet meningsfullhet tycks mig vara att det kan appliceras direkt på det levda livet, dess aktiviteter och projekt, medan mening mer tycks återfinnas i något slags berättelse om livet i sin helhet (som i en Guds plan eller i uppfyllandet av ett visst mål). Men om detta stämmer så kanske »mening» är användbart just för att frågan om livets mening kan tolkas som en fråga om en sådan berättelse, om det egna livet i ett större sammanhang i form av ett narrativ. (De båda frågorna skulle då kunna tolkas som: »Finns det en sådan (möjlig) berättelse?» och »Vilken/vilka är dessa/denna berättelse?») Jag är inte helt övertygad om att det är samma slags fråga som de både begreppen ingår i, utan tänker mig att det är två olika: en fråga efter ett särskilt slags kvalitet på den levda erfarenheten och en fråga efter en större betydelsebärande berättelse om vårt liv. Om det är korrekt så är det inte säkert att vårt liv är fyllt av meningsfullhet bara för att vi upplever en mening och tvärtom. Lorentzon tangerar en något besläktad tankegång i sin betraktelse över »det upplevda glappet mellan erkänd och upplevd mening» i ett senare kapitel. Denna »erkända mening» tycks just handla om ett slags berättelse, en förmodad sanning, och glappet mellan denna sanning och den upplevda meningen i livet. Både Radovic och Lorentzon tar upp frågan om tillräckligheten hos en (av Gud) tilldelad livsuppgift eller en förvisning om mening för upplevelsen av mening.

Detta leder oss in på det andra jag saknar i boken: en tydligare diskussion om möjliga konflikter mellan de olika värden som tas upp: sanning, meningsfullhet och moral. Ett centralt antagande genom boken är att vi måste skilja på det värdefulla livet och det menings-

fulla livet, rent begreppsligt. Vidare bör vi inte likställa frågan om livets mening, varken med frågan om vad som gör ett liv lyckligt eller med frågan hur vi bör leva i en normativ mening. Samtidigt antas att meningsfullhet i livet är något som vi både kan ta miste på och något som förutsätter att livet moraliskt sett är på rätt spår:

Ett liv måste (enligt denna teori) uppfylla vissa objektiva krav för att vara fullt meningsfullt, i synnerhet moraliska krav. Enligt detta synsätt finns det en intim koppling mellan det meningsfulla livet och moralen, och det är endast människor som arbetar för en bättre värld som kan ha fullt meningsfulla liv (s. 44).

Brülde argumenterar för att moder Teresas liv inte bara var moraliskt överlägset Hitlers utan även mer meningsfullt än Hitlers. Jag har svårt att se det begreppsligt rimliga i att knyta meningsfullhet så tätt intill det moraliska: kanske därför att mycken ondska blir obegriplig om vi inte kan visa på hur en större meningsgivande livsberättelse ledde fram till denna ondska. Men Brülde är långt ifrån ensam i denna position, Susan Wolf gör i *Meaning in Life* en liknande poäng (som ett led i att försvara en objektiv syn på mening i livet). I några avslutande kommentarer kring narrativa teorier, som i övrigt tas upp ytterst lite, frågar Brülde, retoriskt får man förmoda, om det väl ändå är viktigare att livsberättelser om våra liv är sanna än att de t.ex. har en röd tråd eller beskriver en intressant utveckling (s. 73f). Det hade varit intressant att följa upp en möjlig konflikt mellan upplevd sanning och meningsfullhet mer generellt, såväl som ovanstående konflikt mellan moral och meningsfullhet.

Så till den tredje invändningen: det översiktliga anslaget till trots så begränsas översikten av att inte vara mer inkluderande: det är en sammanslagning av två i sig något begränsade perspektiv: livets mening som det tagits upp inom analytisk filosofi på senare tid och det specifikt kristna teistiska perspektivet. Eftersom frågan tycks minst lika livaktig inom kontinental filosofi och klassisk filosofi, å ena sidan, som utanför det specifikt kristna perspektivet inom andra andliga och religiösa perspektiv, å andra sidan, så blir helheten ändå inte så översiktligt som man skulle kunna önska sig av en lärobok, även om den är omfattande och generös på uppslag och positioner. Brülde

refererar visserligen till både zenklassiker som Suzukis *Zen Mind, Beginner's Mind*, och »mindfulness» som en inställning till livet, och det är tydligt att Radovic vill täcka in religion mer allmänt: det finns referenser till t.ex. arabiska tänkare. Ändå används supernaturalismen nästan synonymt med en kristen gudstro. På samma sätt refereras visserligen existentiella klassiker som Sartre och Camus (av alla tre författarna), men det saknas ändå perspektiv som har tillkommit efter existentialisterna (som t.ex. Luc Ferry som beskriver det som en av filosofins huvuduppgifter att presentera ett slags sekulär frälsningslära om livets mening och som ställer tidigare förslag, som t.ex. att leva intensivt och autentiskt, i ett större historiskt sammanhang, i kontrast både till tidigare föreställningar om att »gå till historien» i sin gärning och att vara en del i en kosmisk ordning såväl som till den samtida föreställningen om den romantiska kärleken som en ny form av livsmening (Ferry 2013)).

Generellt kan man säga att boken är mycket generös på uppslag och infallsvinklar, men givet den stora mängden material, blir en linjär argumenterande metod där man lyfter fram, invänder mot och avfärdar förslag, ett efter ett, lite bristfälligt när det finns så många parallella spår och överlapp. En »karta» hade kommit väl till pass liksom mer återkoppling till det som tagits upp tidigare.

Till sist skulle jag vilja nämna något om den känslomässiga ton i vilken frågan om livets mening tänkts ställas. Boken öppnar storslaget med att tala om livsmeningsfrågorna i pluralis, den lyfter fram vikten av en precisering av frågan (där de snävare frågorna avvisas till förmån till en fråga om meningsfullhet) men frågan vem som ställer sig frågan och ur vilket perspektiv problematiseras inte riktigt. Många av de citat och exempel som vi bekantar oss med genom boken, som Tolstoj, Kierkegaard, Camus och Bibelns Job, är till övervägande del ställda från en pessimistisk synvinkel. Om vi lagt oss vinn om att skilja mellan det goda lyckliga livet och det meningsfulla, rent begreppsligt, så kanske vi bör vara försiktiga att låta den deprimerade eller uppgivne ge röst åt frågan, ty för den deprimerade synes inte bara livet sakna mening utan kanske också lycka och värde. Som kontrast skulle man kunna nämna Easwarans personliga inledning till en översättning av *Upanishaderna* (Easwa-

ran 2007). Denna indiske professor i engelsk litteratur beskriver hur han kom till en livskris vid mitten av sitt liv, inte för att något av hans tidigare glädjeämnen slutat ge honom glädje, utan för att de inte gav honom samma tillfredsställelse som tidigare. Han sökte sig därför till för honom helt nya delar av universitetsbiblioteket genom att systematiskt finkamma hyllorna i filosofi, psykologi, naturvetenskap och religion. Så här beskriver han det när en kollega inom psykologi kom på honom och undrade hur det kom sig att han hade börjat läsa klassikerna inom hans eget ämne:

A colleague in the psychology department found my name on the checkout card of a volume by William James and grew suspicious. Everyone likes a chance to play Sherlock Holmes; he did some sleuthing and confronted me. »See here,» he said, »you are in English literature, but I find you've been taking home every significant contribution to my field. Just what are you up to?»

How could I tell a distinguished professor that I was searching for meaning in life? I gave him a conspiratorial wink and replied simply, »Something big!» But nothing I found appeased the hunger in my heart.» (Ibid, s. 14)

Det tycks mig som om citatet ovan, med sin konspiratoriska blinkning och formulering, antyder en fråga efter livets mening som sprudlar av ett slags existentiell nyfikenhet snarare än en förtvivlad fråga från en plats där man hoppas på ett svar som ska ge en ett annat liv tillbaka. Jag lägger undan boken och undrar: Kan inte själva sökandet efter mening ge en mening i livet? Och vidare, borde vi inte skilja på det meningsfulla livet, de meningsberättelser som är värda att hålla fast vid, och ett eventuellt hopp om att hitta en sådan berättelse som både är objektivt sann, moraliskt god, och ger oss mening?

→

Madeleine Hayenhjelm

Referenser

EASWARAN, EKNATH (2007) *The Upanishads*, Berkeley: Nilgiri Press.

FERRY, LUC (2013) *On Love: A philosophy for the twenty-first century*, Cambridge: Polity Press.

WOLF, SUSAN (2010) *Meaning in Life (and Why It Matters)*, Princeton: Princeton University Press.